

Αφηγήσεις για την ομόφυλη γονεϊκότητα: Η συνομιλιακή διαπραγμάτευση της έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητας σε σχέση με την αναπαραγωγή¹

Κώστας Κανάκης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

1. Εισαγωγή

Οι τεχνολογίες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχουν αυξήσει σημαντικά τις πιθανότητες πρόσβασης των ομόφυλων ζευγαριών στην εμπειρία της γονεϊκότητας (Καντσά 2006, Καντσά & Χαλκίδου 2013, 2014, Χαλκίδου υπό έκδοση), «σφραγίζοντας», όπως παρατηρεί η Ναζίρη (2014), την αλήθεια της αποσύνδεσης της αναπαραγωγής από τη σεξουαλικότητα. Παράλληλα έχουν αναδυθεί νέες ευκαιρίες για τη διερεύνηση του λόγου που παράγεται από ένα τμήμα του πληθυσμού για το οποίο η γονεϊκότητα τοποθετείται παραδοσιακά στη σφαίρα του αδιανόητου (βλ. Κανάκης υπό έκδοση) –και μάλιστα σε μία κοινωνία όπως η ελληνική, όπου η τεκνοποίηση και η γονεϊκότητα φέρουν μεγάλο ειδικό βάρος (πρβλ. Paxson 2013 [2006] και Αθανασίου 2013 [2006]).

Αυτό το άρθρο εστιάζει στο λόγο δύο ομόφυλων ζευγαριών που συμπράττουν για να κάνουν ένα παιδί: στη διαπραγμάτευση της έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητάς τους, όπως προκύπτει από τα αφηγήματα που παράγουν για την εμπειρία της αναπαραγωγής (που ήταν εν εξελίξει την εποχή των συνεντεύξεων) και την τοποθέτησή τους (πρβλ. Bamberg 1997, Bamberg κ.ά. 2011, Αρχάκης & Λαμπροπούλου 2011, Lampropoulou & Archakis 2015) σε σχέση με υπάρχουσες (αλλά και τροποποιούμενες) κατηγορίες, νόρμες και προσδοκίες (των ίδιων και των άλλων). Κομβικό ρόλο εδώ παίζει η τροποποίηση της ενδεικτικής σχέσης (πρβλ. Ochs 1992) αναπαραγωγής και ετεροφυλόφιλου σεξουαλικού προσανατολισμού αλλά και η νοηματοδότηση της συγγένειας (Καντσά 2006) με τρόπο που υπερβαίνει τις γενεαλογικές σχέσεις αναπαραγωγής (Sahlins 2014: 109).

Τα δεδομένα προέρχονται από ημι-δομημένες συνεντεύξεις που έχουν πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του διεπιστημονικού προγράμματος *(Υπο)γόνιμοι Πολίτες*, το οποίο στοχεύει στην διερεύνηση της γονεϊκότητας και της συγγένειας με αναφορά στην ιατρικά υποβοηθούμενη αναπαραγωγή (ΙΥΑ).²

Συγκεκριμένα, εστιάζω σε αποσπάσματα από τρεις εκτενείς συνεντεύξεις που έγιναν το Φθινόπωρο του 2013:

α) τη συνέντευξη της Δέσποινας, 39 ετών, η οποία είναι έγκυος (ηχητικό αρχείο διάρκειας 02:14:58):

¹ Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε και εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος «Αριστείας» (*Υπο)γόνιμοι Πολίτες* που διευθύνει η Β. Καντσά στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Αρ. Έργου 576). Το ερευνητικό πρόγραμμα (In)FERCIT –το οποίο είναι διάρκειας τριών ετών 25/9/2012-24/9/2015– υλοποιείται στο πλαίσιο Επιχειρησιακού Προγράμματος και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. www.in-fercit.gr.

² Τα αποσπάσματα επιλέχθηκαν από μία βάση 14 ημιδομημένων συνεντεύξεων που διεξήγε η Άσπα Χαλκίδου με γυναίκες και άντρες σε ομόφυλες σχέσεις, ηλικίας 27 έως 54 ετών, οι οποίες υπερβαίνουν συνολικά τις 20 ώρες (βλ. Χαλκίδου υπό έκδοση). Τα αποσπάσματα έχουν απομαγνητοφωνηθεί και μεταγραφεί από τον γράφοντα χρησιμοποιώντας τις καθιερωμένες συμβάσεις προκειμένου να προσεγγίσουμε τα δεδομένα από την οπτική της ανάλυσης λόγου.

β) τη συνέντευξη της συντρόφου της, Καλλιόπης, 34 ετών (ηχητικό αρχείο διάρκειας 00:54:17).

γ) την κοινή συνέντευξη ενός ζευγαριού αντρών, του Άρη, 43 ετών, ο οποίος προσέφερε γενετικό υλικό, και του συντρόφου του, Αντώνη, 30 ετών (ηχητικό αρχείο διάρκειας 02:32:55).

Τα δύο ομόφυλα ζευγάρια περιμένουν παιδί μέσω αυτοσχέδιας, *σπιτικής* τεχνητής γονιμοποίησης της Δέσποινας με γενετικό υλικό του Άρη χρησιμοποιώντας ένα *kit γονιμοποίησης* που, όπως αναφέρουν, τους έφερε μία φίλη από το Λονδίνο. Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, η Δέσποινα και ο Άρης είναι εκείνοι που είχαν πρωτίστως την επιθυμία για παιδί και που κινητοποιούν τη διαδικασία (το «project», όπως το θέτει η Δέσποινα). Ωστόσο, η Καλλιόπη και ο Αντώνης συνδράμουν αυτό το εγχείρημα και θα έχουν ρόλο στην ανατροφή του παιδιού ως «κοινωνική μητέρα» και «κοινωνικός πατέρας», αντίστοιχα (παρότι προτιμούν να μην έχουν τους τίτλους *μαμά* και *παπάς*).

Οι συζητήσεις περιστρέφονται γύρω από θέματα όπως οι οικογένειες καταγωγής των δύο ζευγαριών, η επιθυμία τους για παιδί, η τεχνητή γονιμοποίηση ως προτιμητέα μέθοδος και, ασφαλώς, τα σχέδιά τους για το μέλλον και την από κοινού ανατροφή του παιδιού (το οποίο τότε δεν έχει ακόμη γεννηθεί). Ωστόσο, δεδομένης της γενικότητας των ερωτήσεων, δημιουργείται χώρος για μικρά αφηγήματα ζωής αυτών των ανθρώπων στα οποία (επανα)τοποθετούνται ως προς την έμφυλη ταυτότητά τους, το σεξουαλικό τους προσανατολισμό και τη σχέση τους με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Αυτές οι ιστορίες emipítoun ανάμεσα στα κειμενικά είδη που ο Archakis (2014) αποκαλεί *συνομιλιακά αφηγήματα* (conversational narratives) και *μονολογικά αυτοβιογραφικά αφηγήματα* (monological autobiographical narratives), διότι ενώ τα δεδομένα προέρχονται από ημιδομημένες συνεντεύξεις, έχουν και χαρακτηριστικά του λόγου που παράγεται σε αδόμητες συνεντεύξεις: οι πληροφορήτριες/τές συχνά παράγουν εκτενή κομμάτια λόγου είτε χωρίς καμία διακοπή είτε μόνο με παρεμβολή ελάχιστων αντιδράσεων (Hutchby & Wooffitt 1998: 185). Αυτό το υλικό προσφέρεται για μία εξέταση ζητημάτων κατηγοριοποίησης (πρβλ. αυτό- και ετεροπροσδιορισμού), ενδεικτικότητας και ταυτότητας, εννοούμενης ως απόλυτα συγκεκριμένης και συμφραστικά συγκροτούμενης αίσθησης εαυτού (βλ. σχετικά Brubaker και Cooper 2000, Bucholtz & Hall 2004, 2005, Παυλίδου 2006, Κανάκης 2007, 2011, 2012, υπό έκδοση, Canakis 2010, 2015, Αρχάκης & Λαμπροπούλου 2011, Lampropoulou & Archakis 2015, Μακρή-Τσιλιπάκου 2014).

2. Δεδομένα και ανάλυση

Η συνέντευξη της Δέσποινας (βλ. Απόσπασμα 1) είναι χαρακτηριστική του πώς μία πολύ γενική ερώτηση (1), δίνει έναυσμα για μια πολύ λεπτομερέστερη απάντηση στην οποία το *πότε* εκλαμβάνεται ταυτόχρονα ως *πώς* και *γιατί*. Η Δέσποινα επιλέγει να προβληματοποιήσει την απόφασή της να κάνει παιδί (6-12, 14, 16) και να την συνδέσει με τη λεσβιακή σεξουαλικότητά της (11, 14, 19-20), αλλά και να μιλήσει για το πώς η εγκυμοσύνη έχει αλλάξει τη σχέση της με τις άλλες γυναίκες (21-22, 24-26) και τα αντικρουόμενα συναισθήματα που της προκαλεί αυτό (32-34, 36-45, 47-50, 52-54). Με άλλα λόγια, το αφηγημά της, τοποθετούμενο σε σχέση με ευρύτερους, πολιτισμικά οικείους λόγους, επιτελεί κρίσιμο ταυτοτικό έργο στα συγκεκριμένα συμφραζόμενα (Benwell & Stokoe 2006: 161, De Fina & Georgakopoulou 2012: 155, 176, Bamberg κ.ά. 2011: 178).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1: Δέσποινα [00:12:49 – 00:16:32]³

- 1 Α: και πότε ((κομμάτι που δεν ακούγεται καθαρά)) να το συζητάς (.) και με ποιους;
2 Δ: οπότε μετά:: (.) ξεκινάω να το συζητάω:: (4) να το συζητάω:: όταν είμαι με την
3 Καλ/ >εντάξει μες την τελευταία δεκαετία< (.) δηλαδή εκεί στ/ απ' τα εικοσιεννιά:
4 μου, τώρα είμαι τριανταεννιά:, εκεί στα εικοσιεννιά τριά:ντα (.) είναι σα να είναι κάτι
5 ότι:: τς αρχίζω σιγά σιγά >νομίζω κάπου εκεί θα- πρέπει να αρχίζω σιγά σιγά< λίγο
6 μετά τα τριάντα να σκέφτομαι (.) ό:τι: θα κάνω παιδί (.) ό:τι: θα ή:θελα (.) ό:τι: (2)
7 άμα με ρωτήσεις δηλαδή αν ήτανε αποκλειστικά η επιθυμία του να κά;/ τι είναι αυτή
8 η επιθυμία σε τι αναλύεται; (.) δε:ν ξέρω να σου πω κιόλας (.) δηλαδή άμα κάποιος
9 μου λεγε το κανες γιατί σ' έπρηζ' η μάνα σου, θα λεγα είναι πιθανό κι αυτό ((γελάει))
10 να είμαι αυτή που χει κάνει το παιδί, αν μου λεγες (.) ε: τς ε:: έχω κι άλλα ότι
11 μπορεί/ >είναι κάτι σαν μια φιλοδοξία< ότι:: είμαι λεσβία αλλά μπορώ να το κάνω
12 κι αυτό;
13 Α: αχά:
14 Δ: άμα γουστάρω
15 Α: =αχά:
16 Δ: κι ότι έχει ένα κομμά:τι:: (2) τς ε:: (.) fuck off (.) κιόλας (2) ε: την ίδια στιγμή
17 βέ:βαια:: (2) ε:: >ντάξει (.) τους λες (.) το κάνω αλλά απ' την άλλη ((γελάει)) για όλο
18 το/ τον κόσμο που:: (2) δεν/ δε/ δεν είναι ου:t μ' έναν τρόπο ας πούμε στη δουλειά
19 μου (.) <που να είναι σαφές> (.) δηλαδή εγώ δεν κυκλοφορώ εκεί και λέω <είμαι
20 λεσβία> παρόλο που μπορεί/ να το ξέρουνε (3) καταλαβαίνω ότι με βά:ζει:: (.) και
21 πολύ τώ:ρα:: (.) >ξαφνικά έχω γίνει πολύ πιο acces/ πολύ πιο προσιτή< (.) το βλέπω
22 στο πως μου μιλάνε οι άνθρωποι
23 Α: α:::
24 Δ: =τώρα ως έγκυος εννο/ εννοΕΙται (.) οι γυναίκες συνάδελφοι κατά αρχήν (.)
25 ξέ:ρουνε:: π/ έχουνε ένα πράγμα να μου κά:νουνε:: τς (.) να κάνουνε bonding μαζί
26 μου (.) δηλαδή: είναι ενθουσιασμένες, δεν ξέρω γιατί
27 Α: ((ακατανόητη λέξη)) είσαι σε ενδιαφέρουσα
28 Δ: =εί[μαι σε ενδιαφέρουσα
29 Α: [αρκετά ενδιαφέρουσα
30 Δ: =είμαι πραγματικά ενδιαφέρουσα
31 Α: ναι
32 Δ: και:: (2) και >ντάξει δεν ξέρω να σου πω ακριβώς< τι:: για να 'μαι ειλικρινής (5)

³ Τα σύμβολα της απομαγνητοφώνησης ακολουθούν γενικά το τυπικό στο Παυλίδου (2006):
(**(xxx)**): μεταγλωσσικά σχόλια-σημειώσεις της ερευνήτριας για το λόγο, το ύφος ή τις κινήσεις
(.) : παύση μικρότερη του ενός δευτερολέπτου (περίπου). (1) ή (2) ή (3) κλπ.: παύση περίπου τόσων
δευτερολέπτων όσος και ο αριθμός στην παρένθεση
xxx: έμφαση: η υπογράμμιση λέξης ή συλλαβής δείχνει ότι τμήμα του εκφωνήματος εκφέρεται με
έμφαση
XXX: ιδιαίτερη έμφαση
=: ελαφρά επικάλυψη (πρβλ. latching utterances)
[: επικάλυψη
/: αυτοδιόρθωση
>**xxx**<: ο λόγος είναι σε ταχύτερο ρυθμό σε σχέση με το υπόλοιπο εκφώνημα
<**xxx**>: ο λόγος είναι σε αργότερο ρυθμό σε σχέση με το υπόλοιπο εκφώνημα
o o: ο λόγος εκφέρεται χαμηλόφωνα
[...]: κείμενο ή συνεισφορές που παραλείπονται
. : καθοδικός επιτονισμός
; : ανοδικός επιτονισμός.

33 νομίζω: ότι: ντάξει συμβαίνει και κάτι ύποπτο (.) όταν έτσι σε αποδέχεται (2) ο
 34 ετεροφυλόφιλος κόσμος
 35 Α: τύπου; (.) τι ύποπτο;
 36 Δ: (.) ε μέσα μου νομίζω (3) ε: δεν ξινίζω: (.) είμαι και γω εντάξει αρκετά δεκτική:
 37 (2) δεν τις σνομπάρω: >έχω κι ένα ενδιαφέρον έτσι κι αλλιώς να ακούω< μανάδες
 38 και γυναίκες να λένε για τις >ιστορί/ δηλαδή:< τς (.) γιατί όλες τώρα πολύ εύκολα:
 39 ξέρεις με αφορμή που εσύ είσαι έγκυος θα πούνε (.) για το πώς γεννήσανε για το τι
 40 έγινε στη δική τους σ/ αυτά: όλες αυτές τις ιστορίες (.) του μεγαλώματος του
 41 πρώτου καιρού της πρώτης φάσης με την εμπειρία α: ε:: της εγκυμοσύνης του
 42 τοκετού, και >ξανά και ξανά< και εγώ έχω πολύ ενδιαφέρον ε:: τς το μόνο πράγμα
 43 όλους αυτούς τους μήνες που μου 'χε φανεί έτσι: που είχα: δεν είχα καθόλου όρεξη
 44 να διαΒΑζω: βιΒΛΙ:α >και δεν ξέρω τι< αλλά είχα πολύ από την αρχή: να: μάθω
 45 από όλες αυτές ν' ακούω όλες αυτές (.) και τις ιστορίες τους
 46 Α: =ναι
 47 Δ: και βλακείες να λένε και: όταν λένε και πράγματα που θα μπορούσα να τα
 48 σκέφτομαι ως συντηρητικά (.) δε μου βγαίνει καθόλου: τις ακούω όλες σε φά:ση
 49 εντάξει ό:τι έχει κάνει η καθεμία (1) ενώ/ ενώ στη θεωρία μπορεί να είναι ρε παιδί
 50 μου πρά:ματα: να ακούω και πρά:ματα που είναι φρίκη- φρικιαστικά:
 51 Α: =ναι
 52 Δ: αλλά εμένα με ενδιαφέρει να τα ακούω όλα τ/ τις ακούω όλες δηλαδή με χωρίς:
 53 ε:: judgment (2) γιατί: δεν ξέρω τώρα μου 'χει βγει αυτό δηλαδή (.) ότι όλες έχουν
 54 να πούνε κάτι που μπορεί να μου είναι χρήσιμο ξέρω γω ((συνεχίζεται))

Στο εκτενές Απόσπασμα 1 σημαντικό ρόλο παίζει η έννοια της νόρμας, της κανονικότητας (και της ετεροκανονικότητας συγκεκριμένα) ως προς την οποία η Δέσποινα τοποθετείται με διαφορετικούς τρόπους κατά περίπτωση. Αρχικά αναφέρει ότι δεν είναι σίγουρη για τους λόγους που θέλει ένα παιδί (7-8), γεγονός που υποδεικνύουν και οι συχνές παύσεις στο λόγο της (6-8). Ωστόσο, μεταξύ αστείου και σοβαρού, λέει ότι το έκανε για να μην την πρήξει η μάνα της (9) και στη συνέχεια ότι *μπορεί/ >είναι κάτι σαν μια φιλοδοξία< ότι:: είμαι λεσβία αλλά μπορώ να το κάνω κι αυτό;* (11-12). Αν ο πρώτος λόγος αφορά τη συμμόρφωση προς ισχύουσες κοινωνικές προσδοκίες, ο δεύτερος αναφέρεται στη διεκδίκηση και εκπλήρωση επιθυμιών και παρά το μετριαστικό *μπορεί/* (11) στη συνέχεια αναδεικνύεται ως βασικός λόγος. Συνδέοντας την τεκνοποίηση και το λεσβιασμό με το *αλλά* η ομιλήτρια παρουσιάζει τη σύνδεσή τους ως απρόσμενη, αιτιολογώντας έτσι τον χαρακτηρισμό *φιλοδοξία* (που μετριάζεται από το *κάτι σαν μια* αλλά και την ταχύτητα της εκφώνησης). Το *άμα γουστάρω* (14) τοποθετεί εμφατικά την τεκνοποίηση στο χώρο των προσωπικών επιθυμιών αντί των δεσμεύσεων, ενώ το *έχει ένα κομμά:τι:: (2) τς ε:: (.) fuck off (.) κίολας (2) (16)* ενδεικνύει διεκδικήσεις με ανατρεπτικό και ενδεχομένως συγκρουσιακό χαρακτήρα (παρά το σχετικό δισταγμό που υποδηλώνουν οι μεγάλες παύσεις). Επίσης, παρά τη συναίσθηση της ομιλήτριας πως η μητρότητα δεν είναι συνηθισμένη στο περιβάλλον της για μία λεσβία γυναίκα (βλ. 11-12) και το στίγμα που φέρει ο χαρακτηρισμός *λεσβία* (18-21), επιλέγει να παρουσιάζεται σαν ένας συνηθισμένος/κανονικός άνθρωπος με επιδιώξεις και φιλοδοξίες (11-15) μέσω της στρατηγικής που ο Sacks (1984) αποκαλεί “doing being ordinary”. Έτσι, διαπραγματεύεται το περιεχόμενο της κατηγορίας *μητέρα* (ως λεσβία) καθώς και αυτό της κατηγορίας *λεσβία* (ως μέλλουσα μητέρα). Σύμφωνα με τον Lawrence (1996), αυτή η συνομιλιακή επιτέλεση κανονικότητας είναι σημαντική για την επίτευξη αποφόρτισης και την ομαλοποίηση

στιγματισμένων πρακτικών (normalizing stigmatized practices). Και σε αυτό συμβάλει καίρια η συνομιλήτρια με τις ελάχιστες αντιδράσεις της (13, 15), που εδώ λειτουργούν ως δείκτες συμφωνίας με τα λεγόμενα της Δέσποινας. Σημειώνουμε ότι η ερευνήτρια και η Δέσποινα αποτελούν μέλη μιας ευρύτερης κοινότητας πρακτικής που συνδέεται με φιλικούς δεσμούς, γεγονός που, ωστόσο, δεν προεξοφλεί τη συνεργατική συνομιλιακή συμπεριφορά και τη συμφωνία.

Στις γραμμές (21-51) η Δέσποινα περνά από την επιθυμία για παιδί στην επίδραση της εγκυμοσύνης της στις σχέσεις στον επαγγελματικό χώρο. Αυτό το αμφίθυμο αφήγημα συνδέεται στενά τόσο με τον έμφυλο και σεξουαλικό της αυτοπροσδιορισμό (γυναίκα, λεσβία και προσεχώς μητέρα) όσο και τις ευρύτερες ετεροκανονικές επιταγές, που κυριαρχούν στο λόγο που κυκλοφορεί για τη σεξουαλικότητα (Cameron & Kulick 2003, Κανάκης 2011). Παρότι δεν είναι απαραίτητα γνωστό στη δουλειά της ότι είναι λεσβία (βλ. *ου:τ* και τις πολλές αυτοδιορθώσεις στο (18) αλλά και (19-20)), η εγκυμοσύνη την κάνει *πολύ πιο acces/πολύ πιο προσιτή*< (21), κυρίως δε για τις άλλες γυναίκες (24). Η αμηχανία που δημιουργεί αυτό στη Δέσποινα φαίνεται και από τον αγγλισμό στο (21). Ωστόσο, δεν έχει αμφιβολία ότι αυτή η αλλαγή συμπεριφοράς σχετίζεται με την εγκυμοσύνη, όπως δηλώνει εμφατικά και με κάποια ενόχληση: *πρβλ. τώρα ως έγκυος εννο/ εννοΕίται* (24), *bonding* (25), *ενθουσιασμένες* (26). Αυτή η ενόχληση, που αφορά την εννοιολόγηση της απόκτησης παιδιών ως έμφυλης κανονικότητας («φυσικού προορισμού» των γυναικών), εμφανίζεται και σε άλλα σημεία, ενώ γίνεται αντικείμενο χιουμοριστικών αλλά και ειρωνικών σχολίων και από τις δύο συνομιλήτριες (27-31) σε επικαλυπτόμενες συνεισφορές (28-30).

Η αμφιθυμία της Δέσποινας για το κοινωνικό αποτέλεσμα της εγκυμοσύνης της κορυφώνεται στο (32-34) όπου, μετά από μεγάλες παύσεις, 5 δευτερολέπτων (32) και 2 δευτερολέπτων στο (33), δηλώνει ότι *συμβαίνει και κάτι ύποπτο* (33) όταν υπάρχει τέτοια αποδοχή από τον ετεροφυλόφιλο κόσμο (34) και όταν η ίδια είναι *αρκετά δεκτική*: (36) και δεν σνομπάρει (37) τις αφηγήσεις εγκυμοσύνης άλλων γυναικών ακόμη κι αν λένε πράγματα που είναι *βλακείες* (47), *συντηρητικά* (48) ή *φρίκη-φρικιαστικά*: (50), αλλά αντίθετα τις ακούει χωρίς να ασκεί κριτική (52-53), *judgment* (53) όπως το θέτει. Αυτή η καχυποψία αφορά τη συμπερίληψή της στην κατηγορία «έγκυος γυναίκα» με κυρίαρχους όρους που είναι σε ενδεικτική σχέση με ετεροφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό. Όπως λέει χαρακτηριστικά σε άλλο σημείο:

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2: Δέσποινα [00:20:39 – 00:23:31]

((προηγείται συζήτηση για το αν γνωρίζουν οι συνάδελφοι της Δ. ότι είναι λεσβία, δεδομένης της εγκυμοσύνης, εφόσον η ίδια δεν το έχει δηλώσει ανοιχτά⁴))

1 Α: ((γελάει)) όσο [*να* ναι::, *λί:γο*]

2 Δ: [*λέγεται*], *λίγο λέγεται* ((γελάει)) >οπότε *εντάξει*< (.) >θέλω να σου πω ότι< (1)

3 *κάνοντας* >τώρα όπως αυτό< *εγώ: ε::* εμφανιζό:μενη με: τη *φά/* >δηλαδή< τς (.) ε:: μ:

4 γίνομαι κάτι πολύ πιο: κανονικό μάλλον γι' αυτούς (.) *ειδικά* για τις γυναίκες εκεί

5 μέσα (.) >εντάξει *άστους άντρες*< (.) *ειδικά* για τις γυναίκες (.) *έχουνε κά:τι να:*

6 μοιραστούνε (.) *δε ξέρω πω:ς ε:* και είναι σα να εκφράζουν όλες μια *γνήσια χαρά*

7 είναι σα να *μπαίνεις* (.) σα να *γίνεσαι::* α:χ *θυμάμαι*

⁴ Παρατηρήστε, ωστόσο, ότι η Δέσποινα οικειοποιείται και χρησιμοποιεί τον όρο. Βλ. Καντσά (2011) για την ιδιαίτερη βαρύτητα της λέξης *λεσβία* ως αυτοπροσδιορισμού και Κεφαλά (2011) για τη διαδικασία του coming out.

[...]

8 >είναι κάτ/ υπάρχει< κάτι τραβηχτικό ν' ανήκεις σ' ένα από τα/ σ' ένα απ' αυτά τα

9 δυο κλαμπς ρε παιδάκι μου (.) είναι παίρνεις όλα έτσι όλα αυτά: τα:: σα να είσαι σ'

10 ένα κλαμπ ας πούμε στο Εκάλη κλαμπ

11 Α: =μ::

12 Δ: =έχεις όλα αυτά τα privileges (.) βέβαια >δεν έχ'ς< δεν έχεις access σ' άλλα

13 πράγματα φυσικά: αλλά υπάρχει κάτι: attractive εκεί (.) γι' αυτό σου λέω είναι και

14 λίγο ύποπτο (.) >δηλαδή< τς πως εγώ τώρα το: (.) εγώ ας πούμε δε τζαντίζομαι: δεν

15 είναι: (.) τς δε με πιάνει κάποια τύ:που:: (.) άει παρατήστε με (1,5) ο>ξέρω γω<ο

16 πώς την είδατε; (.) τώρα (.) κάπως ξαφνικά που αυτές όλες είναι τώρα φιλικές μαζί

17 μου (.) δεν εννοώ ότι πριν ήταν εχθρικές πριν δεν δεν είχαμε (.) Τίποτα (.)

[...]

18 Δ: οπότε είμαι σα να με βάζουνε σε ένα κλαμπ (1) αυτό 'ναι σίγουρο (.)

19 Α: ναι:

20 Δ: (.) αυτές με βάζουνε με πολύ τέτοια (.) δεν ξέρω τώρα γιατί γιατί έχει τό:σο:: (2)

21 ντάξει είναι η/ η αναπαραγωγή εί:ναι: εί:ναι: κά:τι εί:ναι: εύκαιρο/ είναι παίρνεις;

22 πώς το λένε::; πα/ ε:: σα προαγωγή σε κάτι έτσ' αιστάνομαι (.) σα να παί:ρνω: σα να

23 βγαίνω από 'να στάτους >που συνεχίζω κάπου και το έχω προφανώς< (.) σα να:

24 βγαίνω από ένα στάτους πιο αδιευκρίνιστο και να κάνω κάτι τό:σο: <κεντρικά:

25 κανονικό: και::> (.)

26 Α: Βέβαια αγνοούνε ένα μεγάλο κομμάτι της πληροφορίας του τι: και πώς:

27 Δ: =ναι: οι περισσότεροι: το αγνοούνε κι έχει ενδιαφέρον ((συνεχίζεται))

Όπως φαίνεται στο Απόσπασμα 2, η αμφιθυμία της Δέσποινας σχετίζεται με το ότι ως έγκυος γίνεται κάτι πολύ πιο: κανονικό (4) --κάνει κάτι τό:σο: <κεντρικά: κανονικό: και::> (24-25)-- πράγμα που την φέρνει κοντά ειδικά με τις γυναίκες (4, 5) που την κατατάσσουν πλέον στο δικό τους έμφυλο κλαμπ (9, 10, 18) όπου έχει συγκεκριμένα προνόμια (*privileges*, 12), παρότι η σχέση μαζί τους στο πρόσφατο παρελθόν συνοψίζεται σε ένα εμφατικό Τίποτα (17). Αυτή η ακραία διατύπωση (Pomerantz 1986) νομιμοποιεί τον ισχυρισμό της απόστασης μεταξύ της ομιλήτριας και των γυναικών στο χώρο εργασίας της (όπως και οι συχνοί αγγλισμοί (12, 13), σε συμβολικό επίπεδο) και αιτιολογεί την καχυποψία που επαναλαμβάνεται εδώ (14), δίνοντας συνοχή στο αφήγημα και προάγοντας την διαπροσωπική εμπλοκή (Tannen 1987: 584). Πρόκειται για μια καχυποψία που αφορά τόσο τη δική της ανοχή (14-16) γι' αυτές τις προσεγγίσεις όσο και την άβολη αίσθηση ότι η αναπαραγωγή εί:ναι: εί:ναι: [...]ε:: σα προαγωγή σε κάτι (21-22), ειδικά εφόσον ο περισσότερος κόσμος αγνοεί λεπτομέρειες της εγκυμοσύνης της (26-27) που ενδεχομένως οδηγούν σε λανθασμένες συναγωγές. Μολονότι η Δέσποινα γνωρίζει ότι τα προνόμια αυτού του κλαμπ και η νεοαποκτηθείσα κανονικότητα εξαρτώνται από αυτές τις συναγωγές, μοιάζει να δυσφορεί. Εξ ου και η συνομιλήτριά της τής το υπενθυμίζει (26), σε μια συνεργατική προσπάθεια επανατοποθέτησης της εγκυμοσύνης της Δέσποινας στο χώρο του μη κανονιστικού, όπου η μητρότητα αποτελεί διεκδίκηση και όχι παρεπόμενο της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Έχει ενδιαφέρον να παραβάλουμε αυτή τη δυσφορία για την κανονικότητα που της αποδίδεται από τον περίγυρο (πρβλ. «φυσιολογική» θηλυκότητα) με τη κανονικότητα που διεκδικεί η ίδια για την εγκυμοσύνη της στο Απόσπασμα 1 (11-16), και που παραπέμπει στην σημασία της έννοιας του προσώπου (face) του Goffman στην ανάλυση λόγου (βλ. Tannen 2009).

Η συνέντευξη τη Καλλιόπης, συντρόφου της Δέσποινας, αναδεικνύει επίσης τις εντάσεις που δημιουργεί η έννοια της (αποδιδόμενη ή διεκδικούμενης) κανονικότητας. Ειδικά εφόσον οι κυρίαρχοι λόγοι για την αναπαραγωγή τοποθετούν την Καλλιόπη (όπως και το σύντροφο του γενετικού πατέρα, τον Αντώνη) στο περιθώριο που συνεπάγεται η απουσία της σωματικής τους εμπλοκής. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Sahllins (2014: 109), «σε πολλές κοινωνίες οι γενεαλογικές σχέσεις αναπαραγωγής αντισταθμίζονται με διάφορους τρόπους –αν δεν αγνοούνται εντελώς— ως πηγές συγγένειας, από μεταγεννητικές θεωρήσεις αμοιβαιότητας της ύπαρξης». Μία τέτοια θεώρηση είναι κομβική στη νοηματοδότηση του δικού τους ρόλου ως «κοινωνικών γονέων» αλλά και στη σταδιακή παγίωση ενός εναλλακτικού λόγου για τη γονεϊκότητα.

Το Απόσπασμα 3 εστιάζει στις λεπτομέρειες της σύλληψης με έμφαση στις σωματικές πρακτικές και τη σεξουαλικοποίηση του αναπαραγωγικού σώματος από την πλευρά της Καλλιόπης ως μη σωματικά εμπλεκόμενης (1). Η ερευνήτρια, με τη γρήγορη εκφορά της πρώτης ερώτησής της και το μετριαστικό *ρε παιδί: μου*: (1) αλλά και τη μεγάλη παύση στο (3), αναγνωρίζει ότι (παρά τη φιλική τους σχέση) θίγει ένα ευαίσθητο ζήτημα για την συνομιλήτριά της. Η μακροσκελής απάντηση της Καλλιόπης, που αρχίζει με μία υπολογίσιμη παύση (6), αναφέρεται (υπόρρητα, 7-8) στο σώμα της Δέσποινας και (ρητά, 9) του Άρη και υποστηρίζει ότι το σεξουαλικό στοιχείο *είναι σα να εξαφανίζεται*: (11) και το σώμα *να γίνεται κάτι* (.) *άλλο* (11-12)· θίγει επίσης επανειλημμένα την *εΝΟ:χληση* (16, 26, 30) που προκαλεί η κατ' οίκον σπερματέγχυση (18-19, 29), εφόσον αναδεικνύει τη μηχανική βάση της σύλληψης (30), την απομαγικοποιεί (31) και εμπλέκει σωματικές διαδικασίες που δεν είναι σεξουαλικοποιημένες (33, 35).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3: Καλλιόπη [00:30:23 – 00:33:02]

1 A: >τόρα εσύ δεν είχες βέ:βαια: τη σωματική εμπειρία< ρε παιδί: μου: ((ήχος από
2 αναπτήρα)) >ξέρ'ς αυτό της σπερματέγχυσης κι όλα αυτά:, < αλλά πώς το 'βλεπες; Το
3 'βλεπες κάπως; (2) [πώς
4 K: [ε::
5 A: το ζούσες εσύ αυτό;
6 K: =ναι:: >ξέρεις τ/ τι< ήτανε; το ενδιαφέρον ήτανε ότι εί:ναι σα::ν: (4) είναι σα το
7 σώ:μα σ' αυτή τη διαδικασί:α κι όλο αυτό: το::: τς (1) >το/ επειδή είναι κι αυτό,
8 ξέρεις< που το να:::μ: (.) τς είν' αυτά τα μέρη του σώματος που συμμετέχουν σ' αυτή
9 τη διαδικασί:α που το/ που θα τραβήξ' τη μαλακία ο Άρης το σπέρμα π/ ότ/ αυτό όλο
10 το σεξουαλικό που υπάρχει γύρω από 'υτά <από 'υτά> απ' αυτά τα μέρη του
11 σώματος, είναι σα να εξαφανίζεται: (.) σ' αυτή τη::ν: (.) την ώρα εκείνη (.) και να
12 είναι το σώμα να γίνεται κάτι (.) *άλλο* αυτό ήταν το *πιο* ενδιαφέρον για μένα (.)
13 ε:::μ (1) και αυτό ήτανε και κάτ/ >δηλαδή τώρα< και για ανθρώπ/ δηλαδή μάλλον
14 υπή:ρχε:: (.) ειδικά από: στρέιτ κόσμος: (.) φιλικά ζευγάρια που λέμε, που:: τα
15 λέγαμε ότι προσπαθούμε: μ' αυτό τον τρόπο και τα λοιπά υπή:ρχε: μία: σαν
16 εΝΟ:χληση (.) ε:: >δεν ξέρω αν στο 'χουν πει< κι *άλλοι* γιατί ήτανε: πάρα πολύ::: τα
17 ήτανε >πολύ/ δηλαδή< από πολύ/ πολλές διαφορετικές *πά:ντες* ερχόταν αυτό ό:τι ε:::
18 (2) σα/ να λέει >ναι αλλά γιατί< δεν πάτε στο νοσοκομείο να κάνετε τη
19 σπερματέγχυση; (.) >δηλαδή< ενώ σ' ένα ζευγά:ρι που ξεκινάει που λένε
20 ξεκινήσαμε να προσπαθούμε: να μείνουμε' έγκυ/ ένα ζευγάρι στρέιτ π/ που σημαίνει
21 ξεκινήσαμε να κάνουμε *σεξ* χωρίς προφυλακτικό:
22 A: =χμχμ

23 Κ: =μπας και μέινει έ:γκυος (.) δεν θα πει κανένας γιατί δεν πας: να κάνεις
 24 σπερματέγχυση [κατευθείαν;
 25 Α: [ναι ισχύει
 26 Κ: ε:: εμάς μας το είχαν πει πά:ρα πολλές φορές σα ν' υπήρχε μια ενόχληση το ότι/
 27 το σε/ το μάλλον/ όχι το σε/ ότι έγκυος μένεις ή με το σε:ξ το στρέιτ που είναι και το
 28 αυτό/ το ζευγάρι που αγαπιέται και κάν/ δείχν/ το/ δημιουργεί η αγάπη του το:: παιδί
 29 ή υπάρχει πρόβλημα; >ναι και πας στο νοσοκομείο< (.) αυτό το άλλο που είναι λίγο
 30 αυτά τα:: σα:ν μηχανικό: (.) ήντα σα να δημιουργούσε ενόχληση (1) ή ότι σα να μ'
 31 έναν τρό:πο κάτι να μην/ >δηλαδή< ότι/ τς σα να απομαγικοποιούσε::: (.) το δικό
 32 τους τρόπο (2) ε: αυτό υπήρχε >δηλαδή ότι< ήταν όντως >δηλαδή ξες αυτ/< δηλαδή
 33 ότι: (3) υπήρχε μια από-σεξουαλικοποιήση (.) ενώ:: >ξες μπορούμε να κάνουμε
 34 διάφορες πλάκες διάφορα τέτοια< αλλά τα σώματα εκείνη την ώρα κι αυτές οι
 35 διαδικασίες <δεν εί:ναι:: σεξουαλικοποιη[μένα>
 36 Α: [ναι: (.) ναι.

Η μηχανικότητα της σπερματέγχυσης (30) και η από-σεξουαλικοποιήση (33) των σωμάτων είναι κομβικά σημεία διαπραγματεύσεως της λεσβιακής μητρότητας (βιολογικής ή κοινωνικής), εφόσον αποσυνδέουν την αναπαραγωγή από την σεξουαλικότητα, είτε ως επιθυμία είτε ως ταυτότητα, δύο όψεις της σεξουαλικότητας που βρίσκονται σε στενή ενδεικτική σχέση (Hall 2013, Canakis 2015). Η αναφορά στη μαλακία και το σπέρμα του Άρη (9) είναι σημαντική από αυτή την οπτική. Ακόμη σημαντικότερη όμως είναι η έννοια της ενόχλησης που κυριαρχεί στο αφήγημα (16-17, 26, 30). Η ομιλήτρια μιλά για την ενόχληση που προκαλεί, ειδικά σε στρέιτ κόσμο: (14), η μη ιατρικά διαμεσολαβημένη σπερματέγχυση (18-19) όταν δεν υπάρχει πρόβλημα (29) και η αποφυσικοποίηση της αναπαραγωγής μέσω του ετεροφυλοφιλικού σεξ (20-21, 31-32). Ωστόσο, η ενόχληση μοιάζει να είναι αμοιβαία και να αφορά αντίπαλες αναπαραστάσεις και νοηματοδοτήσεις του «κανονικού» (23-24): του διανοήσιμου και εκτός του φάσματος της κοινωνικής επισφάλειας (Butler 2009). Στην άποψη ότι αυτό/ το ζευγάρι που αγαπιέται και κάν/ δείχν/ το/ δημιουργεί η αγάπη του το:: παιδί (28) η Καλλιόπη αντιτάσσει το σεξ χωρίς προφυλακτικό: (21). Σε αντίθεση με το πρώτο (που μπορεί να αφορά τους πάντες), το δεύτερο δεν έχει τίποτε το μαγικό, αποτελεί ωστόσο σεξουαλικοποιημένο τρόπο αναπαραγωγής που, συνήθως, δεν επιλέγουν οι ΛΟΑΤΚ. Η βαρύτητα που δίνεται στην αποσεξουαλικοποίηση της αναπαραγωγής (8-12, 33-35) παίζει καίριο ρόλο στην διεκδίκηση της ΛΟΑΤΚ γονεϊκότητας. Η Καλλιόπη παράγει ένα αποσεξουαλικοποιημένο αφήγημα για την αναπαραγωγή διεκδικώντας αναγνώριση για την ίδια και τη σύντροφό της ως λεσβίες γυναίκες και μητέρες με όρους που δεν συγκρούονται με τη βιωμένη εμπειρία τους.

Περνώντας στη συνέντευξη των δύο ανδρών,⁵ του Άρη, ο οποίος συνεισφέρει γενετικό υλικό για τη σπερματέγχυση, και του συντρόφου του Αντώνη, βλέπουμε μία άλλη διάσταση της κανονικότητας. Στο Απόσπασμα 4, ο Άρης, παρότι αναγνωρίζει τις δυσκολίες (1) του εγχειρήματος, όπως και οι συνομιλητές του (2-3), διεκδικεί κανονικότητα για την απόφασή του να κάνει παιδί (5) επικαλούμενος την αλλαγή των συνθηκών για τους γκέι (7, 9-11), θέμα στο οποίο επιστρέφει στο Απόσπασμα 5.

⁵ Βλ. και Κανάκης υπό έκδοση.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 4 [02:29:19 – 02:29:42]

((έχει προηγηθεί συνεισφορά της Άσπας για τις κοινωνικές δυσκολίες της ομόφυλης γονεϊκότητας. Ο Άρης μιλά χαμηλόφωνα και ο τόνος του φανερώνει προβληματισμό))

1 Άρης: ναι (.) ναι είναι

2 Άσπα: =ναι

3 Αντν.: =ναι

4 Άρης: (3.5) απ' την άλλη ξεε >κι επειδή κάποια στιγμή: κι αυτό: το 'χουμε

5 συζητήσει< ότι::: (.) >δεν γίνεται και μει:ς να μην κάνουμε παιδιά<

6 Άσπα: =((ψιθυριστά)) καλά ναι:

7 Άρης: =γιατί κάποι

8 Αντν.: [(ψιθυριστά)) όχι

9 Άρης: [κά:ποτε >εγώ όταν ήμουνα παιδί< οεγώ: έχω δει διαφορά στην

10 Ελλάδα:: στο θέμα::: τη:ς *eligibiti*::: ταυτότητας.ο

11 Άσπα: (.) Τι διαφορά έχεις δει;

Ο Άρης στο (5) δίνει μια παράσταση επιτέλεσης κανονικότητας στοχεύοντας να νομιμοποιήσει την κατάσταση πραγμάτων που περιγράφει ως συνηθισμένη ή τετριμμένη. Παρότι έχει απόλυτη συνείδηση ότι οι ΛΟΑΤΚ δεν αναμένεται να κάνουν παιδιά (όπως συνάγεται από τη συνέντευξη συνολικά), επιλέγει να πει >δεν γίνεται και μει:ς να μην κάνουμε παιδιά< (5). Το μει:ς κατασκευάζει συλλογικότητα (Pavlidou 2014) παραπέμποντας σε μια ευρεία κοινότητα πρακτικής, ενώ το και εμφανίζεται σε μία από τις γνωστές του τροπικότητες, ως επιτακτικό εννοίας με την έννοια του 'επίσης' (βλ. Canakis 1995). Το δεν γίνεται και μει:ς να μην είναι ένας ιδιοματικός τρόπος για να παρουσιάσουμε κάτι ως συνηθισμένο, τετριμμένο ή αυτονόητο εκφράζοντας ταυτόχρονα ήπια ενόχληση ή μπούχτισμα: ένας μηχανισμός διεκδίκησης κανονικότητας. Αυτή η επιτέλεση κανονικότητας αποτελεί συνομιλιακό επίτευγμα, εφόσον υποστηρίζεται από τους συνομιλητές του Άρη (6, 8) με συνεισφορές που αγκιστρώνονται στις δικές του (5, 7). Ωστόσο, η ταχύτητα με την οποία εκφωνούνται κάποια καίρια σημεία (4-5, 9) παραπέμπει σε ενδεχομένως αμυντική στάση, ενώ ο όρος *eligibiti*::: (11) είναι ενδεικτικός της δικής του επαφής με ένα διεθνές πλαίσιο αλλά και της μερικής μόνο αφομοίωσης του διεθνούς λόγου για τους ΛΟΑΤΚ στην ελληνική κοινωνία (Κανάκης 2008, Canakis 2010).

Παρουσιάζοντας ως συνηθισμένη μία ασυνήθιστη πρωτοβουλία (η οποία δεν καλύπτεται νομικά στην Ελλάδα όπως γνωρίζει και συζητά με εύλογη ανησυχία αλλού, ειδικά όσον αφορά τα δικαιώματα του συντρόφου του), ο Άρης διεκδικεί ως αυτονόητο κάτι που απαιτεί ιδιαίτερο λογοθετικό και συνομιλιακό έργο (βλ. και Αποσπάσματα 5 και 6). Αυτή η επιλογή είναι στη βάση της υποκειμενικότητάς του ως ανθρώπου που διεκδικεί συγκεκριμένα δικαιώματα και που κάνοντας ένα παιδί κάνει *ένα point*, όπως αναφέρει αλλού. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζει τις δυσκολίες του εγχειρήματος. Αντίθετα, στο Απόσπασμα 5 αναφέρεται εκτενώς στην αορατότητα και την επισφάλεια των ομοφυλόφιλων ανδρών στο παρελθόν (1-2, 4-5, 7, 9-13, 15, 17-18, 20, 22) σε αντίθεση με τα σημερινά δεδομένα (23-26, 28, 30-31, 33), αιτιολογώντας έμμεσα την απόφασή του να κάνει παιδί. Από την άλλη μεριά, δεδομένης της σκοτεινής (15) περιγραφής της ομοφυλοφιλίας όταν ήταν *παιδί* (1), ο Άρης με αυτή την απόφαση μοιάζει να διεκδικεί επίσης μερίδιο στο «εξαιρετικό», στη σπανιότητα για έναν άνδρα της γενιάς του.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5 [02:29:42 – 02:31:43]

- 1 Άρης: (1.5) όταν ήμουν εγώ παιδί:: δεν υπήρχανε ορα– δεν υπήρχε ορατότητα,
2 υπήρχε μηδέν
3 Άσπα: ((ψιθυριστά)) ναι:
4 Άρης: =όταν λέμε μηΔΕν (.) μηδέ:ν δεν υπήρχε θέμα ας πού:με >ξέρω γω που είναι
5 αυτό< με τον Παπακαλιάτη και το φιλί (.) <δεν υπήρχε φιΛΙ:>
6 Άσπα: ((γέλιο))
7 Άρης: δεν υπήρχε::[
8 Άσπα: [((λέει κάτι ακατανόητο γελώντας και μιλώντας δυνατά))
9 Άρης: [<ή:: ξέρω γω τα πουστρά:δικα ήτανε σε κάτι:: στενά:: γύρω απ'
10 την Ομόνοια::> σε όροφο που έμπαινες με face control (1) ε:: υπήρχαν τα πάρκα (.)
11 >στα οποία κινδύνευε η ζωή σου< (1) ε:: δηλαδή: η γκέι: κοινωνικότητα: ήτανε
12 ανύπαρκτη (2.5) >δεν ξέρω αν έχεις ακούσει πιο μεγάλους< ε: πιο μεγάλες αδερφές;
13 (.) πιο πριν ήταν ακόμη πιο::
14 Αντν.: =ναι.
15 Άρης: =σκοτεινά
16 Αντν.: =τύπου τώρα εβδομήντα ((ετών)) ας πούμε
17 Άρης: =αυτομά:τως ανήκες σε μία περιθωριακή ομάδα (.) με το που είχες αυτή τη::
18 και ήθελες να τη ζήσεις ως τέτοια έτσι::;
19 Άσπα: =ναι ναι
20 Άρης: =όχι να ζήσεις με ένα γάμο:: κρυφά:: και να
21 Αντν.: [((ακατανόητο))
22 Άρης: [((κάνεις:)) >τίποτα δεν υπήρχε
23 περίπτωση ας πούμε στη γειτονιά μας εδώ: που είναι μια< (.) μεσοαστική: τυπική:
24 περιοχή της Αθήνα:ς να ζούνε δύο πούστηδες τόσα χρόνια μαζί σε ένα σπίτι και να
25 μη γίνει ούτε ένα σχό:λιο μπροστά μας θα είχε γίνει (1) θα είχες ακούσει κάπου ένα
26 κράξιμο (1.5)
27 Αντν.: όντως
28 Άρης: δε:: ε:ν δεν υπά:ρχει αμφιβολία στη γειτονιά: ότι εμείς είμα[στε:
29 Άσπα: [ναι::
30 Άρης: ζευγάρι (1.5) πώς να σου πω πρέπει να είσαι ΜΑΛΛΑ:ΚΑΣ για να μη το έχεις
31 καταλάβει (.) ε:: αντιθέτως οι γείτονες έχουνε::: μας:: ε: είναι φιλικό
32 Αντν.: =μμ
33 Άρης: (1) δεν είναι μαζί μα:ς >πεΡΙεργοι<
34 Άσπα: =ναι.

Η επιτέλεση του «εξαιρετικού» ακολουθεί (χωρίς διάλειμμα) την επιτέλεση του «κανονικού» (βλ. Απόσπασμα 4). Στα Απόσπασμα 5 και 6 βλέπουμε δύο διαφορετικές όψεις του. Στο πρώτο το «εξαιρετικό» έχει να κάνει με το ποιοι (και το τι) είναι ο Άρης και ο Αντώνης ενώ στο δεύτερο πρωτίστως με το τι κάνουν αυτοί οι δύο πούστηδες (24), δεδομένων νέων τρόπων νοηματοδότησης και νέων ευκαιριών βίωσης της ομοφυλοφιλίας σε αντίθεση με το παρελθόν (1-2, 4-5, 12) της κοινωνικοποίησης σε κακόφημα στέκια (9-10) και πάρκα (10-11) και της περιθωριοποίησης (17), εκτός κι αν κρυβόσουν (20). Επιτελώντας το εξαιρετικό ο Άρης σκιαγραφεί θαρραλέες επιλογές ζωής για τον ίδιο και το σύντροφό του. Και οι δυο τους ευελπιστούν σε ζωές όπου δεν θα ρίχνει τη σκιά του κανένα στίγμα (25-26, 33)· κανένα σημάδι «χαλασμένης ταυτότητας» (Goffman 1990 [1963]) ως απόρροια έλλειψης αποδοχής και σεβασμού

από τον κοινωνικό περίγυρο (ό.π.: 19). Παρότι διεκδικούν το δικαίωμα στις επιλογές τους, αναγνωρίζουν ότι οι ομόφυλες σχέσεις στιγματίζουν ιστορικά τα υποκείμενα και γίνονται αφορμή διακρίσεων, με πιο συνηθισμένη το *σχό:λιο* (25) και το *κράξιμο* (26). Μιλούν για την άνετη σχέση με τους γείτονες (21-26, 31-33) που είναι *φιλικοί* (31) και δεν είναι *πεΡΙεργοι* (33) χωρίς όμως να θεωρούν ότι η σχέση τους περνά *απαρατήρητη* (28, 30).

Σε αυτό το συνομιλιακό αφήγημα του Άρη είναι κρίσιμες οι συνεργατικές συνεισφορές της Άσπας (3, 19, 29, 34) και του Αντώνη (14, 16, 21, 27, 32) οι οποίοι επικυρώνουν τα λεγόμενά του. Ο ίδιος μιλά εμφιατικότερα σε αυτό το απόσπασμα (1-2, 4-5, 9, 25, 28, 30, 33) και χρησιμοποιεί ακραίες διατυπώσεις (1, 4, 25, 28) (Pomerantz 1986) που νομιμοποιούν τους ισχυρισμούς του για την εκάστοτε κατάσταση που περιγράφει. Ιδιαίτερα η εμφιατική επανάληψη της ακραίας διατύπωση *μηδέν* (2) ως *μηΔΕν* και *μηδέ:ν* (4) λειτουργεί ως μηχανισμός δημιουργίας «ενός λόγου, μίας σχέσης και ενός κόσμου», όπως το θέτει η Tannen (1987: 601), προάγοντας τη διαπροσωπική εμπλοκή.

Ωστόσο, η πιθανότητα στιγματισμού είναι εγγεγραμμένη στην εμπειρία και των δύο αντρών. Γνωρίζοντας δε ότι είναι στην διακριτική ευχέρεια του περίγυρο (που συχνότερα ανέχεται παρά αποδέχεται: βλ. Κανάκης 2008), στο Απόσπασμα 6, όπου μιλούν για τον ερχομό του παιδιού, ο τόνος τους διαφοροποιείται και τοποθετούνται ανταγωνιστικά προς τον περίγυρο.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 6 [02:31:44 – 02:32:10]

- 1 Αντν.: τώρα με το παιδί θα πά:θουνε ((γέλιο))
- 2 Άσπα: ((γέλιο))
- 3 Άρης: =ας πάθουνε
- 4 Άσπα: =(γέλιο) ναι
- 5 Αντν.: ((γελαστά)) θα πουν πού βρέθηκε αυτό;
- 6 Άρης: ((ειρωνικά, πιο χαμηλόφωνα)) οθα ψάχνουν να βρουν τη μήτραο
- 7 Όλοι: ((γέλια))
- 8 Άρης: θα τους γράψουμε απ' έξω δεν υπάρχει μήτρα
- 9 Όλοι: ((γέλια))
- 10 Άρης: αλλά::: ναι: (.) >δηλαδή< (.) εγώ έχω δει μεγάλες διαφορές (1) πολύ μεγάλες
- 11 Αντν.: =ναι
- 12 Άρης: στο σχολΕιο >ξέρω γω< ή στο πανεπιστήμιο [...] ((συνεχίζει επιστρέφοντας στο ζήτημα της αποδοχής των ΛΟΑΤΚ από την κοινωνία στο παρελθόν και τώρα))

Το *ας πάθουνε* (3) του Άρη, σε απάντηση στην παιγνιώδη συνεισφορά (1) του Αντώνη, συνοψίζει την αμφιθυμία ανάμεσα στην ανάγκη αποδοχής από τον περίγυρο και της επιβολής σε αυτόν και συνδέεται με την διεκδίκηση μιας πιο ισότιμης σχέσης με τους άλλους.⁶ Αυτό φαίνεται επίσης στις συνεισφορές (6, 8) που απαντούν δηκτικά στο (5) και με τις οποίες ο Άρης τοποθετείται ανταγωνιστικά στις ισχύουσες κανονικότητες της γονεϊκότητας. Η *μήτρα* (6, 8) λειτουργεί μετωνυμικά για την μητέρα που είναι «απούσα» όσον αφορά τους γείτονες (8), απουσία που συνδέεται ενδεικτικά με την κατηγορία του γκέι ζευγαριού. Ο Αντώνης προοικονομεί τις αντιδράσεις των τρίτων (1, 5) και ο Άρης (6) απαντά στις απορίες (8) που ενδέχεται να δημιουργήσει αυτή η

⁶ Ο Άρης μιλά σε άλλο σημείο για την απογοήτευσή του όταν αντιμετώπισε την αρνητική αντίδραση μιας φίλης και ενός φίλου (και πατέρα) στη δική του επιθυμία τεκνοποίησης.

απροσδόκητη απουσία. Παράλληλα, όμως, η αναφορά στη *μήτρα* παραπέμπει στις ιδιαίτερες κοινωνικές δυσκολίες της ανδρικής ομόφυλης γονεϊκότητας που αφορούν και τις σωματικές δυνατότητες (πρβλ. την ορατότητα της κυοφορίας). Παρότι ο Άρης γελά λιγότερο, το συλλογικό γέλιο (7, 9) αποφορτίζει και οι συνεισφορές όλων χτίζουν ένα συνεργατικό συνομιλιακό αφήγημα διεκδίκησης. Το χιούμορ εδώ οριοθετεί δύο ομάδες με ανταγωνιστικά συστήματα αξιών (πρβλ. De Fina & Georgakopoulou 2012: 176) ενώ, ταυτόχρονα, ενισχύει το *ingroup* σε αντιδιαστολή με το *outgroup* και τις αξίες του, οι οποίες αποτελούν και το στόχο του χιούμορ (Τσάκωνα 2013: 122-127).

Ωστόσο, ο Άρης αλλάζει το θέμα (10) και, με τη συνδρομή του Αντώνη (10), επανέρχεται στις θετικές αλλαγές που θεωρεί ότι έχουν συντελεστεί (10, 12), περνώντας ξανά από τη διεκδίκηση στην προσδοκία αποδοχής. Διότι η διεκδίκηση συνυπάρχει με την επίγνωση του τολμηρού εγχειρήματος (και την υπονομεύει).

1. Συμπεράσματα

Στα δεδομένα που εξετάσαμε, δύο ομόφυλα ζευγάρια διεκδικούν την αναπαραγωγή και την γονεϊκότητα, ενώ η σεξουαλικότητά τους συνδέεται ενδεικτικά με την απουσία της (πρβλ. Rubin 2006 [1984]). Προβληματοποιώντας τις καθεστηκυίες κανονικότητες συμβάλλουν στην αλλαγή αυτής της ενδεικτικής σχέσης. Συγκεκριμένα, η Δέσποινα τοποθετείται με αμφιθυμία ως προς τη μητρότητα σαν παράγοντα που την κάνει πιο προσιτή στις συναδέλφους της, οι οποίες βλέπουν στην εγκυμοσύνη της ένα στοιχείο επαφής. Η Καλλιόπη εστιάζει στη σύλληψη με αυτοσχέδια σπερματέγχυση ως μηχανική σωματική πρακτική και μη σεξουαλικοποιημένη διαδικασία. Ο Άρης διεκδικεί κανονικότητα για την γκέι πατρότητα μολονότι αναφέρεται εκτενώς στις κοινωνικές δυσκολίες (τοποθετώντας τις, ωστόσο, κυρίως στο παρελθόν). Τέλος, ο Αντώνης κάνει παιγνιώδη σχόλια που προοικονομούν τις αντιδράσεις του περίγυρου για το παιδί σε σχέση με τον Άρη και τον ίδιο. Επανατοποθετούμενες/οι σε σχέση με τους κοινωνικούς θεσμούς και τις ευρύτερες κανονιστικές έμφυλες προσδοκίες, οι συνομιλήτριες/ές μας διαπραγματεύονται περιορισμούς και δυνατότητες και «κάνουν μια δήλωση»: αντιπαραθέτουν το δικό τους οικογενειακό αφήγημα στα μεγάλα αφηγήματα για την οικογένεια και τη συγγένεια και διεκδικούν μια θέση στο κοινωνικό γίγνεσθαι με τους δικούς τους όρους.

Οι όψεις του συλλογικού εγχειρήματος που θίγει η/ο κάθε μία/ένας συνδέονται στενά με τη θέση της/του σε αυτό (ως έμφυλο και σεξουαλικό υποκείμενο) και αιτιολογούν την άποψη ότι διεπιδρώντας οι άνθρωποι επιτελούν ταυτοτικό έργο. Στο λόγο των μελλόντων γονέων είναι εμφανής η αντίσταση στα υπάρχοντα πρότυπα αλλά και η προσδοκία κοινωνικής αλλαγής. Αυτό προκύπτει από διεκδικήσεις και επιτελέσεις κανονικότητας, που κάνουν ευκολότερα αποδεκτές στιγματισμένες πρακτικές (Lawrence 1996) και αφορούν τη διανοησιμότητα της ομόφυλης γονεϊκότητας, αλλά και από την επιτέλεση του εξαιρετικού, που ενδεικνύει την νεωτερικότητα αλλά και την ενδεχόμενη επισφάλεια του εγχειρήματος.

Μέσα από τα μονολογικά και συνομιλιακά αφηγήματά τους οι (συν)ομιλήτριες/τές διαπραγματεύονται το περιεχόμενο των όρων *λεσβία* και *γκέι* ώστε να μην αποκλείουν τη γονεϊκότητα και τη συγγένεια.⁷ Αυτή η διαπραγμάτευση της ταυτότητας δημιουργεί εντάσεις σε πολλά επίπεδα διότι συνδέεται με τον έμφυλο και σεξουαλικό προσδιορισμό αλλά και με την ιδιότητα του πολίτη και το εθνικό ανήκειν

⁷ Όπως άλλοι άνθρωποι στο παρελθόν διαπραγματεύτηκαν τον έμφυλο προσδιορισμό τους ως (μη ετεροφυλόφιλοι) γυναίκες και άνδρες, αντί για «αντεστραμμένοι» (πρβλ. Γιαννακόπουλος 2006).

(Αθανασίου 2013 [2006]): απαιτεί αναθεώρηση παγιωμένων κοινωνικών κατηγοριών και γλωσσικών όρων καθώς και των ενδεικτικών σχέσεων που συνάπτουν μεταξύ τους.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλω θερμές ευχαριστίες στην Ασπασία Χαλκίδου, η οποία μοιράστηκε γενναϊόδωρα μαζί μου το υλικό των συνεντεύξεών της. Ευχαριστώ επίσης τις Βενετία Καντσά και Δέσποινα Ναζίρη για το γόνιμο μεταξύ μας διάλογο και τη Βίλλυ Τσάκωνα. Η ευθύνη για όποιες ατέλειες παραμένουν είναι αποκλειστικά δική μου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχάκης, Α. & Σ. Λαμπροπούλου. 2011. «Σεξουαλικότητα, αρσενικότητες και η αφηγηματική κατασκευή ταυτοτήτων», στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα, Εικοστός Πρώτος, 183-201.
- Archakis, A. 2014. “A four-part model for narrative genres and identities: Evidence from Greek data”, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology* 5(1), 1-23.
- Αθανασίου, Α. 2013 [2006]. «Γραμμές αίματος: Επιτελώντας το σώμα του ‘δήμου’, υπολογίζοντας τον χρόνο του ‘έθνους’», στο Β. Καντσά (επιμ.), *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 37-67.
- Bamberg, M. 1997. “Positioning between structure and performance”, *Journal of Narrative and Life History* 7, 335-342.
- Bamberg, M., De Fina, A. & D. Schiffrin. 2011. “Discourse and identity construction”, στο S. J. Schwartz, K. Luyckx & V. L. Vignoles (επιμ.), *Handbook of Identity Theory and Research*. Νέα Υόρκη, Springer, 177-199.
- Benwell, B. & E. Stokoe. 2006. *Discourse and Identity*. Εδιμβούργο, Edinburgh University Press.
- Brubaker, R. & F. Cooper. 2000. “Beyond ‘identity’”, *Theory and society* 29(1), 1-47.
- Bucholtz, M. & K. Hall. 2004. “Theorizing identity in language-and-sexuality research”, *Language in Society* 33, 469-515.
- Bucholtz, M. & K. Hall. 2005. “Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach”, *Discourse Studies* 7, 585-614.
- Butler, J. 2009. “Performativity, precarity and sexual politics”, *Revista de Antropología Iberoamericana* 4, i-xiii.
- Γιαννακόπουλος, Κ. 2006. «Ιστορίες σεξουαλικότητας», στο Κ. Γιαννακόπουλος (επιμ.), *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 17-102.
- Canakis, C. 1995. *KAI: The Story of a Conjunction*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. The University of Chicago, Department of Linguistics.
- Canakis, C. 2010. “Eroticizing male homo-subjectivities in online personals”, στο C. Canakis, V. Kantsa & K. Yannakopoulos (επιμ.), *Language and Sexuality: (Through and) beyond Gender*. Νιούκασλ Απόν Τάιν, Cambridge Scholars Publishing, 143-170.
- Canakis, C. 2015. “The desire for identity and the identity of desire: Language, gender, and sexuality in the Greek context”, *Gender and Language* 9, 59-81.

- Cameron, D. & D. Kulick. 2003. *Language and Sexuality*. Κέιμπριτζ, Cambridge University Press.
- De Fina, A. & A. Georgakopoulou. 2012. *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Κέιμπριτζ, Cambridge University Press.
- Goffman, E. 1990 [1963]. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Λονδίνο, Penguin.
- Hall, K. 2013. "Commentary I: 'It's a hijra!' Queer linguistics revisited", *Discourse & Society* 24, 634-642.
- Hutchby, I. & R. Wooffitt. 1998. *Conversation Analysis*. Μόλντεν, Blackwell.
- Κανάκης, Κ. 2007. «Αποκωδικοποιώντας τη γλώσσα της μαρκέτας: Ομοσεξουαλικότητα και εμπορεύσιμη αρσενικότητα», *Σύγχρονα Θέματα* 98, 55-59.
- Κανάκης, Κ. 2008. «Γλώσσα, σεξουαλικότητα και αρσενικότητα στο διαδίκτυο», στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα: Πρακτικά της 28^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη, ΙΝΣ, 159-170.
- Κανάκης, Κ. 2011. «Εισαγωγή: Πόθεν γλώσσα-και-σεξουαλικότητα», στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα, Εικοστός Πρώτος, 13-46.
- Κανάκης, Κ. 2012. «Η επιθυμία για την ταυτότητα και η ταυτότητα της επιθυμίας», στο Α. Αποστολέλλη & Α. Χαλκιά (επιμ.), *Σώμα – φύλο –σεξουαλικότητα: ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα*. Αθήνα, Πλέθρον, 137-171.
- Κανάκης, Κ. υπό έκδοση. «Ο λόγος της ομόφυλης ανδρικής γονεϊκότητας στην Ελλάδα: Μια πρώτη προσέγγιση», στο Β. Καντσά (επιμ.), *Συγγένεια και ιατρική τεχνολογία*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- Καντσά, Β. 2006. «Οικογενειακές υποθέσεις: Μητρότητα και ομόφυλες ερωτικές σχέσεις», στο Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 355-381.
- Καντσά, Β. 2011. «Λεσβία: Η αβάσταχτη βαρύτητα μιας λέξης», στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα, Εικοστός Πρώτος, 111-134.
- Καντσά, Β. & Α. Χαλκίδου. 2013. «'Ομόφυλες μητέρες': μια αντίφαση στους όρους; Σεξουαλικότητα και αναπαραγωγή από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας», ανακοίνωση στη διημερίδα *Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και εναλλακτικά οικογενειακά σχήματα*, ΑΠΘ, 3-4 Δεκεμβρίου 2013.
- Καντσά, Β. & Α. Χαλκίδου. 2014. «Φτιάχνοντας οικογένεια στο μεσοδιάστημα των νόμων: Ορισμένες σημειώσεις για την ομόφυλη γονεϊκότητα», ημερίδα *Η αγάπη δημιουργεί τις οικογένειες*, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 2014.
- Κεφαλά, Μ. 2011. «Φτου και βγαίνω! Coming out και η γλωσσική επιτέλεση της σεξουαλικότητας», στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα, Εικοστός Πρώτος, 265-303.
- Lampropoulou, S. & A. Archakis. 2015. "Constructing hegemonic masculinities: Evidence from Greek narrative performances", *Gender & Language* 9(1), 83-103.
- Lawrence, S. G. 1996. "Normalizing stigmatized practices: Achieving co-membership by doing being ordinary", *Language and Social Interaction* 29(3), 181-218.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. 2014. «Σεξουαλικός προσανατολισμός και γλώσσα», στο Ν. Lavidas, Th. Alexiou & Α.-Μ. Sougari (επιμ.), *Major Trends in Theoretical and Applied Linguistics: Selected Papers from the 20th ISTAL, τ. II*. Λονδίνο, Versita de Gruyter, 53-68.

- Ναζίρη, Δ. 2014. «Η παράδοξη σχέση σεξουαλικότητας και υποβοηθούμενης αναπαραγωγής», ανακοίνωση στο συνέδριο *Συγγένεια και ιατρική τεχνολογία: Η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή στη Ελλάδα*, Μυτιλήνη, 30-31 Μαΐου 2104.
- Ochs, E. 1992. "Indexing gender", στο A. Duranti & C. Goodwin (επιμ.), *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Κέιμπριτζ, Cambridge University Press, 335-358.
- Παυλίδου, Θ.-Σ. 2006. «Γλώσσα-γένος-φύλο: προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα», στο Θ.-Σ. Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα-Γένος-Φύλο*, 2^η έκδοση. Θεσσαλονίκη, ΙΝΣ, 15-64.
- Pavlidou, Th.-S. 2014. "Constructing collectivity with 'we': An introduction", στο Th.-S. Pavlidou (επιμ.), *Constructing Collectivity: 'We' across Languages and Contexts*. Άμστερνταμ και Φιλαδέλφεια, John Benjamins, 1-19.
- Paxson, H. 2013 [2006]. «Η αναπαραγωγή ως πνευματικό έργο συγγένειας: Ορθοδοξία, εξωσωματική γονιμοποίηση και η ηθική οικονομία της μητρότητας στην Ελλάδα», στο Β. Καντσά (επιμ.), *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 285-313.
- Pomerantz, A. 1986. "Extreme case formulations: A way of legitimizing claims", *Human studies* 9(2-3), 219-229.
- Rubin, G. 2006 [1984]. «Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα: Σημειώσεις για μια ριζοσπαστική θεωρία των πολιτικών της σεξουαλικότητας», στο Κ. Γιαννακόπουλος (επιμ.), *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 401-481.
- Sacks, H. 1984. "On doing 'being ordinary'", στο J. M. Atkinson & J. Heritage (επιμ.), *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. Κέιμπριτζ, Cambridge University Press, 413-429.
- Sahlins, M. 2014. *Τι είναι (και τι δεν είναι) η συγγένεια*, μτφρ. Ν. Κούρκουλος. Αθήνα, Εικοστός Πρώτος.
- Tannen, D. 1987. "Repetition in conversation: Towards a poetics of talk", *Language* 63(3), 574-605.
- Tannen, D. 2009. "Framing and face: The relevance of *The Presentation of Self* to linguistic discourse analysis", *Social Psychology Quarterly* 72(4), 300-305.
- Τσάκωνα, Β. 2013. *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, λειτουργίες και διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Χαλκίδου, Α. υπό έκδοση. «Παράξενες συγγένειες: Σχόλια για την εμπειρία της ομόφυλης γονεϊκότητας», στο Β. Καντσά (επιμ.), *Συγγένεια και ιατρική τεχνολογία*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια.